

Η βυζαντινή ορθόδοξη αγιογραφία

/ Γενικά Θέματα

Φωτό:2gym-chanion.chan.sch.gr

Η βυζαντινή ορθόδοξη αγιογραφία δεν είναι απλά μια «τέχνη», είναι ιερή τέχνη. Δεν είναι «ζωγραφική», είναι θεολογία. Δεν είναι «καλλιτεχνική έκφραση», είναι προσδοκία σωτηρίας. Δεν είναι «στολίδι», είναι συνάντηση με το θείο. Δεν είναι «φωτογραφία», είναι «εις Χριστόν παιδαγωγία». Δεν είναι «αντικείμενο», είναι ιερό σκεύος. Δεν είναι «υλική αξία», είναι υπέρβαση. Δεν είναι «συλλεκτικό είδος», είναι παρηγοριά, παραμυθία και ανάπαυση των Ορθοδόξων Χριστιανών κοντά στον Τριαδικό Θεό.

Χαρακτηριστικά της Βυζαντινής Αγιογραφίας

Ο Βυζαντινός αγιογράφος, έτσι όπως διαμορφώθηκε από τη μακραίωνη αναζήτηση του ορθού τρόπου απεικόνισης του υπερβατικού, αγιογραφεί έχοντας πλήρη συναίσθηση του διακονήματος του μέσα στην Εκκλησία.

Η Εικόνα αποτελεί λατρευτικό μέσο. Αντικείμενο όχι λατρείας, αλλά σεβασμού. Η

τιμή μεταβαίνει στο εικονιζόμενο πρόσωπο και όχι, φυσικά, στο ξύλο. Κατά τον εικονισμό ενός ιερού προσώπου αναπαρίσταται η υπόσταση του και όχι η φύση του, που είναι μοναδική. Με περισσότερο λυρισμό θα λέγαμε ότι ο πιστός τιμά και σέβεται το Εικόνισμα, όπως η μάνα φιλά και χαϊδεύει τη φωτογραφία του ξενιτεμένου της παιδιού -σα να μπορούσε να το σφίξει στην αγκαλιά της- και την κρύβει στον κόρφο της με τη γλυκιά προσμονή του ανταμώματος.

Σκοπός του είναι να παρουσιάσει τα σεβάσματα και τις ευαγγελικές ρήσεις της Ορθοδοξίας απλά, κατανοητά, σεβαστικά. Χαλιναγωγεί τη φαντασία του όταν ζωγραφίζει, γιατί αυτή εγκυμονεί πλάνες και αιρέσεις. Διδάσκει ορθά τους αγράμματους και παροτρύνει τους μορφωμένους σε προσευχή, κατάνυξη και λατρεία λογική. Επιχειρεί να μαλακώσει, να γλυκάνει, να χαλαρώσει την ψυχή από τη νεύρωση της καθημερινής βιοπάλης και να την οδηγήσει στην αυθόρμητη αναζήτηση του θείου. Αναπαριστά τις μορφές των Αγίων με τρόπο απλό και εύστοχο. Αποφεύγει να κραυγάσει με λαμπρά και φανταχτερά χρώματα, με ανατομικά άρτιο σχέδιο και περίγραμμα, ρεαλιστικές φωτοσκιάσεις και όμορφα πλασίματα.

Επιχειρεί να γεφυρώσει τον κόσμο του με αυτόν του πνευματικού. Βρίσκεται μετέωρος ανάμεσα στους δύο και καλεί τον πιστό να μεταμορφώσει τη ζωή του από θνητή, υλική και πεπερασμένη σε αθάνατη και αληθινή.

Ο χαρακτήρας της Ορθόδοξης αγιογραφίας είναι σεμνός, κατανυκτικός, με πνευματικό και όχι σωματικό κάλλος. Τα άγια πρόσωπα εικονίζονται «εν αφθαρσία», με πνευματική και σωματική ρωμαλεότητα, με ανδρείο και γενναίο φρόνημα, με ευθύτητα. Η εικόνα είναι η σκάλα που μας ανεβάζει στον Ουρανό, αλλά και κατεβάζει τον Ουρανό στη γη. Είναι ένα σημείο συναντήσεως κτιστού και άκτιστου, παρελθόντος, παρόντος και μέλλοντος, του «νυν» και «αεί».

Ιδιότητες της Βυζαντινής Αγιογραφίας

Η Βυζαντινή αγιογραφία:

- 1.** Καταργεί το κοσμικό φως. Σε καμία Ορθόδοξη εικόνα δεν αποδίδεται σκιά. Όλα είναι φωτεινά και ευδιάκριτα, επειδή φωτίζονται από τον Ανέσπερο Ήλιο της Δικαιοσύνης, τον Χριστό.
- 2.** Καταργεί τον κοσμικό χώρο και χρόνο. Η εικόνα διατηρεί τα ιστορικά στοιχεία και πλαίσια αυτού που απεικονίζει, αλλά δεν δεσμεύεται από αυτό. Ο Τριαδικός Θεός είναι άχρονος και αχώρητος. Ο χώρος και ο χρόνος είναι ανθρώπινα μεγέθη. Έτσι, η ορθόδοξη αγιογραφία δεν διστάζει να αποδεσμευτεί από τη φυσιοκρατική αντίληψη της κοσμικής τέχνης.

3. Καταργεί την προοπτική. Δεν τηρείται η φυσική τάξη των πραγμάτων. Αυτή η αντίστροφη προοπτική δηλώνει το μυστικό βάθος της εικόνας, που είναι το σωτηριώδες έργο του Κυρίου Ημών Ιησού Χριστού.

Σχολές της Βυζαντινής Αγιογραφίας

Η βυζαντινή αγιογραφία περιλαμβάνει τη φορητή εικόνα, την τοιχογραφία, το ψηφιδωτό και τη μικρογραφία που κοσμεί χειρόγραφους κώδικες και βιβλία. Κατά τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες χρησιμοποιήθηκαν κυρίως κηρόχυτες και εγκαυστικές φορητές εικόνες και ψηφιδωτά.

Τα ψηφιδωτά, μέχρι την Εικονομαχία, κυριαρχούσαν στην ιστορία των ιερών ναών, επειδή οι μικροσκοπικές ψηφίδες της χρωματισμένης υαλόμαζας, με την ανακύκλιση και αντανάκλαση του φωτός, αναδείκνυαν τα χρώματα λαμπερά και ζωηρά, δημιουργώντας μίαν υπερβατική ατμόσφαιρα.

Σταδιακά, όμως, αυξάνεται η χρήση της φορητής εικόνας και της τοιχογραφίας, είτε με τη μορφή της υδατογραφίας είτε με τη μορφή της ξηρογραφίας.

Σπουδαία έργα παρουσιάστηκαν την εποχή της Μακεδονικής Δυναστείας (867-1056 μ.Χ.), των Κομνηνών (1081 - 1185 μ.Χ.) και των Αγγέλων (1185 - 1204 μ.Χ.). Μετά την Φραγκοκρατία (1204-1061 μ.Χ.), κατά τη δυναστεία των Παλαιολόγων, η Βυζαντινή τέχνη έφτασε στο απόγειό της με τις τοιχογραφίες του Εμμανουήλ Πανσέληνου. Αργότερα, μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης (1453 μ.Χ.) διέπρεψε ο Θεοφάνης ο Κρής. Από αυτόν και έπειτα (περίπου), οι υπόλοιποι αγιογράφοι επηρεάστηκαν από τη ζωγραφική της Δύσης, όπως ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος, για να περάσουμε σε μια περίοδο στασιμότητας μέχρι τον Φώτη Κόντογλου (†1965), που ανασκάλισε τις παλιές στάχτες της Βυζαντινής παράδοσης και ξαναέφερε την πατροπαράδοτη ιερή τέχνη στην επιφάνεια.

Την εποχή αυτή διαμορφώνονται δύο Σχολές - τεχνοτροπίες: η Μακεδονική, που κυριαρχεί μέχρι τα μέσα του 15ου αιώνα και η Κρητική, που ανθεί κατά τον 16° αιώνα.

Η Μακεδονική τεχνοτροπία χαρακτηρίζεται από έντονα χρώματα με πλατιά σαρκώματα και φωτίσματα. Τα σώματα διαγράφονται κάτω από τα ενδύματα. Η πτυχολογία είναι πλούσια και διακοσμείται με θεαματική λεπτομέρεια, ενώ παρατηρούνται ένταση, κίνηση, ελευθερία, πλούσια χρώματα και έντονη έκφραση της ψυχολογικής καταστάσεως των εικονιζομένων προσώπων. Κύριος εκφραστής αυτής της τεχνοτροπίας υπήρξε ο Μανουήλ Πανσέληνος, που ανεδείχθη στο πρώτο ήμισυ του 14ου αιώνα.

Τέλη του 14ου αιώνα, καλλιεργείται η Κρητική τεχνοτροπία. Κύρια χαρακτηριστικά είναι οι σκοτεινότεροι προπλάσμοι, κυρίως στα πρόσωπα, όπου χρησιμοποιείται το καφέ και όχι το πράσινο χρώμα της μακεδονικής σχολής. Η τέχνη είναι απλή, λιτή, με μυστικό ασκητικό χαρακτήρα. Το φως είναι πλέον λιγοστό και μοιάζει να πηγάζει από κάποιο βάθος, στοιχείο που υποβάλλει στον θεατή αποφασισμό και βαθιά κατάνυξη. Κύριος εκπρόσωπος αυτής της τεχνοτροπίας είναι ο Θεοφάνης ο Κρής.

Πηγή: [orthodox-world.pblogs.gr Users.otenet.gr/~mystakid/icons.htm](http://orthodox-world.pblogs.gr/Users.otenet.gr/~mystakid/icons.htm)

Αναδημοσίευση: περιοδικό «Άρτιον», τ.3